

Drobné památky a jejich vegetační doprovod ve Středočeském kraji

Krajina středních Čech je doslova poseta drobnými sakrálními památkami, z nichž mnohé jsou umocněny košatými korunami stromů. Strom je prvkem přírodním a zdůrazňuje artefakt, který je vytvořen člověkem. Společně představují vzájemně podmíněný celek, jímž je česká krajina obohacena a získává nezaměnitelný ráz.

Drobné památky ve spojení se stromy dotvářejí kulturní rozměr krajiny a jsou neoddelitelnou součástí její paměti. Byly do ní zasazeny s neobyčejným smyslem pro cit, harmonii a pro symboliku dané stavby. Řada z nich je dosud neprávem opomíjena, přitom právě nejružnější křížky, kapličky, boží muka a sochy hrají významnou roli při tvorbě naší krajiny, oživují ji a zároveň jsou dokladem místního kulturně historického dědictví.

Drobné sakrální objekty byly budovány především za duchovním účelem a k upevnování katolické víry. Prohlubovaly křesťanskou zbožnost a formovaly jimi českou krajinu. Řada z nich byla též stavěna na památku nešťastných událostí, často smrtelných. Mohlo se jednat například o vraždu, zabití bleskem, utopení, smrt vojáků, mor či živelné katastrofy. Často vyjadřovaly touhu po Boží blízkosti a vyjádření vděčnosti Bohu.

Sakrální objekty byly stavěny i z titulu prosby či žádosti o uzdravení, vyhnutí moru či z radosti za záchranu života. Stavbou křížku na poli majitelé doufali, že jim to Bůh oplatí v podobě bohatší úrody a ochrání pole před nepřízní počasí nebo pomůže při zakoupení hospodářství.

Ve volné krajině se jimi často vyznačovala rozcestí i vedení cest. Obohacím o stromy se jejich účinek ještě zvětšoval. Při nevlídném počasí mohl být křížek snadno přehlédnut, zatímco s podporou dvojice stromů už se jednalo o významný orientační bod. V případě kapliček na návších může doprovod dřevin svoji následnou velikostí povýšit působivost drobné stavby až na kostel. Tradovalo se, že církevní stavby chránily rozcestí před zlými silami. Lidé věřili, že křížovatyky v sobě skrývají nedobrou magickou sílu. Stavěli tam proto kříže, boží muka či sochy světce, aby na těchto místech

Na Benešovsku na historické křížovatce cest z Čerčan do Přestavlk je na kamenném podstavci litinový kříž z roku 1906, jenž umocňují tři lípy vysazené do trojúhelníkového sponu. + (49.8497958N, 14.7156106E)

Na rozcestí za **Boroticemi na Dobříšsku** při silnici na Drhovy byla za kamenným křížem vysazena do oblouku čtveřice lip, jež ho zdůrazňuje ve zdejší krajině. + (49.7366275N, 14.2697731E)

došlo k usmíření a kolemjdoucí byli pod ochranou Boží.

Některé kříže upozorňující na zbožnost zřizovatele se dokonce svým provedením staly mistrovskými díly. Reprezentovaly zámožnost jak jednotlivce, tak i celé rodiny. Citlivé umístění těchto drobných prvků do krajiny zvýšilo její půvab, zabydlenost a větší pocit bezpečí.

Přirozenému začlenění napomohl doprovod stromů, který byl zpravidla (umožnil-li to charakter daného místa) vysazován vzápětí po umístění příslušného artefaktu či zbudování drobné stavby.

Následně se tato místa stávala zastávkou při procesích nebo při putování krajinou. Poutníci pod korunami stromů u těchto staveb hasili žízeň či jen odpočívali před další cestou. Drobné sakrální památky jsou svědkové prohnutých událostí i pestrých lidských

*Při cestě z **Heřmaniček do Velkých Heřmanic na Voticku** stojí žulový kříž s korpusem Krista na litinovém křížku, jenž po stranách symetricky doplňují dvě břízy. Kříž z roku 1833 původně stával zhruba 30 m severně u historické cesty, avšak při rozorávání polí byl přesunutím zachráněn před zničením. + (49.6104992N, 14.5758969E)*

osudů. Svým bytím nás propojují s předchozími generacemi a odeznlými příhodami či trápením.

Drobné památky a stromy jsou v nerozlučném spojení. Jejich vzájemné působení se stalo vžitým obrazem. Přestože výsadba dřevin u daných prvků nebyla pravidlem, velmi často je doplňují.

Nejčastěji byla sázena lípa, která je slovanským i naším národním stromem. Je u nás nejoblíbenějším stromem a typickou dřevinou našich sídel i volné krajiny. Dále byly vysazovány především dlouhověké stromy, jako jsou duby, javory či buky. V některých případech byly zvoleny i další relativně nové dřeviny, což bylo důkazem mimořádnosti daného aktu. Od vrcholného baroka jsou vysazovány jírovce, jejichž koruny s pokroucenými větvemi se výborně snoubí s barokní architekturou. Rovněž i trnovník akát, který se stal v 18. století velice propagovanou

dřevinou a byl zároveň symbolem nemrtelnosti pro své tvrdé, trvanlivé dřevo a svoji vytrvalost. Určité podobnosti můžeme též pozorovat u trnů akátu a trnové koruny Ježíše Krista.

Z hlediska počtu je nejčastěji vysazována dvojice stromů. Příslušný artefakt v jejich středu vytváří symetrii lahodící lidskému oku. V případě, že oba stromy rostou rovnoměrně a mají dostatek prostoru, bývá jejich účinek naprosto ohromující. Poselství

daného křížku je tím výrazně posíleno. Z hlediska estetiky pochopitelně hraje roli věk stromu. Nejpůsobivější jsou dospělí plně vyvinutí jedinci či staré stromy, u nichž však ještě nedochází k odumírání koruny. Čtveřice stromů daný objekt zdůrazňuje ještě nápadněji a velkoryseji. Někdy daný prvek umocňuje pouze jeden velikán, který mu vytváří tzv. záda.

Protože křesťanské tradice a lidové poutě se dnes netěší tak masové pod-

poře jako dříve, klesá i frekvence běžné péče o tyto drobné stavby a jejich vegetační doprovod. Přitom dohromady jsou symboly regionální identity a tvoří tvář naší krajiny. Pro jejich zachování dalším generacím je potřebné se o ně adekvátně starat a věnovat též patřičnou pozornost i vegetačnímu doprovodu, bez něhož se tyto prvky v krajině ztrácí.

Říká se, že kříž či kaplička bez stromu je jako dům bez střechy. ✦

Foto na úvodní straně: Na Mladoboleslavsku severozápadně od obce Lhotky stojí v poli barokní výklenková kaplička Panny Marie. V širém poli ji zastřešují čtyři lípy a společně vytvářejí výrazný krajinný prvek. ✦ (50.4042078N, 15.0473706E)

Vydal: Okrašlovací spolek čelákovický v roce 2025.
Texty a fotografie: Aleš Rudl. Grafická úprava: Jiří Kaláček.
Podpořeno z prostředků Strategie AV21 a projektu Jedna krajina – tři města realizovaného s finančním příspěvkem Středočeského kraje.

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVNÍSTĚ STŘEDNÍCH
ČECH V PRAZE

Středočeský kraj

◀ 49.6104022N, 14.9490681E

Na Vlašimsku jižně od obce Buková v poli nedaleko silnice směrem na Horní Lhotu se nachází kamenný kříž. Drobnou památku zdůrazňují dva symetricky vysazené jírovce maďaly. Jejich koruny jsou mimořádně esteticky působivé a celek je výraznou krajinnou dominantou. Zároveň se jedná o vyhlídkové místo s pohledy na bájnou horu Blaník. Křížek v lánu pole působí dnes nahodile, ale původně

byl vystavěn na rozcestí dvou polních cest rozoraných při kolektivizaci. Je až zázrakem, že sám zůstal bez větší újmy a později umístěné blízké elektrické vedení jen těsně minulo koruny stromů. Kříž měl funkci kultovní náboženskou a text na desce zní následovně: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus / Ku cti a chvále Boží věnují manželé Alois a Viktorie Vásovi z Bukové / 1908.“ ✦

Na Voticku na jižním okraji obce Křenovičky na vyvýšeném místě při polní cestě na Vozerovice stojí od roku 1881 kamenný kříž. Zleva ho umocňuje mohutný javor mléč s široce rozložitou korunou, zprava ho symetricky doplňuje lípa. Javor má z jižního směru více slunce, a proto této dvojici vévodí. Celek je ukázkou, že někdy předmětný artefakt mohou doplňovat i dva druhy stromů. Kříž byl zbudován za usedlosti č. 12 při staré cestě do polí za účelem oslavy Ježíše Krista. Na štítku na kříži je uvedeno následující: „Pochválen buď Ježíš Kristus - na památku darovali manželé Janové, Františka a Marie Bursíkovi Křenovičky č. 12 r. 1881, obnoveno r. 1990.“ ✦

49.6207161N, ►
14.5256644E

Na Sedlčansku nad Krašovicemi při silnici do Krásné Hory stojí v nejvyšším bodě silnice na zvýšené terase výklenková kaplička, k níž vede několik schodů. Nad barokní stavbu zdvihají své koruny dva symetricky vysazené jírovce maďaly. Jejich koruny převyšují navazující jabloňové aleje, čímž zajišťují výjimečnost daného místa. K vybudování kapličky se váže lidová pověst, která říká, že ji nechal postavit kupec z Tábora v polovině 17. století na památku, že šťastně vyvázl z rukou loupežníků, kteří se ve zdejších lesích zdržovali a přepadávali pocestné. Časem kaplička zchátrala a v roce 1814 krašovičtí postavili novou. Krásnohorský farář ji vysvětil v roce 1815 a dnes je kaple kulturní památkou. ✚

◀ 49.5892131N,
14.2965664E

Na Voticku na severním okraji obce Heřmaničky na důležité křižovatce cest (v minulosti čtyř) naproti hostinci čp. 4 se v dominantní pozici na návrší nachází výklenková kaple. Stavbu, která byla zasvěcena Panně Marii, zdůrazňují baldachýnem svých korun dvě mohutné lípy srdčité. Kaple pochází ze začátku 19. století a mapy stabilního katastru z roku 1840 uvádí polnosti severně nad ní „Nad Kapličkou“. Původní schodiště ke kapličce bylo datováno do roku 1891. ✦

49.6104992N, ►
14.5758969E

Na Českobrodsku při severním okraji obce Limuzy při křižovatce cest se nachází pískovcový kříž z roku 1876. Kříž v současné době svými korunami zcela zastřešují čtyři košaté lípy srdčité. Jedná se o rozcestní kříž při silnici na Roztoklaty a při polní cestě původně pokračující daleko do polností. Kříž byl vztyčen zásluhou místních občanů, jak uvádí i deska z černého granitu na kříži: „Tento svatý kříž byl vystavěn nákladem spojených sil občanů Limuzských L. P. 1876.“ ✚

◀ 50.0615056N,
14.7903678E

Na Sedlčansku při staré cestě z Nalžovic do Křepenic

za Křepenickým potokem rostou dvě mimořádně rozložité lípy, mezi nimiž je vklíněn litinový kříž na kamenném podstavci. Skupina lip s křížem na křižovatce cest a rozhledem do kraje láká k zastavení i dnes. Štítek na kříži nese nápis: „Pochválen buď / Pán / Ježíš Kristus.“ Nebýt monumentálních lip, dal by se křížek jednoduše přehlédnout. S pomocí stromů vznikl malebný celek obohacující zdejší mírně zvlněnou krajinu. ✚

49.7034361N, ►
14.3614442E

Na Příbramsku na východním okraji obce Tochovice při silnici na obec Ostrov najdeme litinový křížek (nazývaný jako Ostrovský) na kamenném podstavci z roku 1876. Křížek několikanásobně převyšuje čtveřice jilmů horských. Mohutné stromy mají do výšky protáhlé koruny, v nichž ukrývají jisté poselství.

Křížek měl v padesátých letech minulého století pohnutý osud - byl stržen a zasypan. Po roce 1989 byl místními obnoven, avšak z původního litinového kříže zůstalo jen torzo. V roce 2009 byl křížek opraven. Kdysi stával v polích a tvořil krajinnou dominantu, ale postupem času se dostala zástavba až do jeho blízkosti. +

49.5984572N, ►
13.9930814E

Na okraji osady Budenín u Votic při cestě na Otradovice se nachází kamenný kříž s korpusem Krista, jenž umocňuje dvojice trnovníků akátů. +

▲ 49.6512206N,
14.6814717E

Při vjezdu na náves v Bříšejově na Sedlčansku stojí kaplička z 90. let 20. století, která byla vybudována na místě staré. Stavbu doprovázejí dva krátkověké jeřáby ptačí. +

▲ 49.7047558N,
14.4874972E

Na Vlašimsku nedaleko křižovatky z hlavní silnice do Zdislavic dominuje v mírné zatáčce skupina lip, která uprostřed ukrývá litinový křížek na kamenném podstavci. Trojice lip srdčitých (původně byly ke křížku vysazeny čtyři) tvoří výraznou krajinou dominantu uprostřed polí. Kříž z 2. poloviny 19. století sloužil mimo duchovní účely i jako významný orientační bod na křižovatce cest. Křižovatka byla sice o století později zrušena, ovšem pozice kříže stále na ni odkazuje. Esteticky hodnotná skupina lip s křížkem zachycuje paměť krajiny a i dnes napomáhá ke snazší orientaci. ✚

49.6721289N,
14.9728289E ►

**Na Voticku při silnici z Jan-
kova** do Votic jsou krajinnou
dominantou dva mohutné pře-
vislé jasany ztepilé. Velikáni
zdůrazňují kovový kříž, který
by měl pocházet z 60. let 19. sto-
letí. Kříž se vztahuje k historii
generála Götze, který padl v bi-
tvě u Jankova 6. března 1645,
když vedl do útoku císařskou
jízdu proti švédským vojskům.
Bitva byla jednou z nejkrvavěj-
ších během třicetileté války.
Převislé smuteční jasany byly
pro svoji výjimečnost sázeny
do zámeckých parků a zahrad.
Lze se proto domnívat, že je ke
kříži nechal vysadit hrabě Otto
Chotek (1816–1889), zakladatel
zámeckého parku v nedalekých
Ratměřicích. ✦

49.6509489N, ►
14.7198853E

Na Rakovnicku severozápadně od obce Skřiván při křižovatce cest se tyčí barokní kamenný světecký sloup se sochou sv. Isidora. Sloup svými košatými korunami zastřešují dva jírovce maďaly. Z obecní kroniky je známo, že jírovce byly slavnostně vysazeny 10. května 1881 u příležitosti svatby rakouského následníka trůnu Rudolfa Habsburského, který si bral za manželku belgickou princeznu Stefanií. V celém Rakousku-Uhersku to byla velká sláva, neboť tito dva mladí lidé se měli stát příštím císařským vládnoucím párem. Všude jim provolávali slávu a na počest tohoto dne byly vysazovány pamětní svatební stromy. Samotný sloup je z 1. poloviny 18. století a stromy ho tedy později doplnily. Svatý Isidor je patronem zemědělců, dobré úrody a zváný je proti suchu. V roce 2008 byla zhotovena kopie sochy podle torza původního originálu. Artefakt je kulturní památkou. ✦

◀ 50.0272647N,
13.7580417E

Mezi Českým Brodem a Lysou nad Labem v poli západně od obce **Bříství** je krajinnou dominantou solitérní lípa s kamenným křížem. Strom zde v podstatě kříž chrání a zajišťuje viditelnost i z dálky. Dvojice stojí v místě historické křižovatky cest, které směřovaly k Mochovu a do Přerova nad Labem. Je známo, že kříž původně stával přímo v obci před domem s čp. 13 a dal ho postavit tehdejší farář Karel Moucha v roce 1816. V roce 1904 byl kříž zachráněn před zničením přenesením do polí za obec. V intenzivně obhospodařované krajině Polabí, kde byl zřízeny rozsáhlé lány a rozorány cesty, je poselství křížku se stromem v historické paměti krajiny velice silné, a to i přesto, že původně kříž stával jinde. ✚

50.1352522N, ►
14.8351117E

Na Benešovsku na návsi obce Vlkov stojí kaplička a u ní dvě vysoké lípy, které ji činí nepřehlédnutelnou. V roce 2006 byly z původní čtveřice lip dvě blíže k silnici odstraněny z důvodu špatného zdravotního stavu. Přesto kaplička s monumentálními lípami zde pro svoji výškovou gradaci v centru obce nahrazuje kostel a je působivou ukázkou lidového krajinářství. Z vyprávění předků

je známo, že významnější oprava kapličky proběhla ve 30. letech minulého století. V 60. letech minulého století došlo k navezení zeminy v okolí kapličky (původně byla na mírném návrší). Původní zvon byl za války

zrekvírován nacisty (stávající zvon s reliéfem sv. Bartoloměje byl dovezen po válce tehdejší starostou). Poslední kompletní rekonstrukce kapličky proběhla v roce 2012. ✦

◀ 49.8137486N,
14.8320806E

